

Філяк М. С.

кандидат економічних наук, докторант
Львівського університету бізнесу і права

Fil'ak M. S.

PhD in Economics
Doctorate fellow, L'viv University of Business and Law

МАРКЕРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ЗБАЛАНСУВАННІ ВПЛИВІВ РІЗНИХ ТИПІВ ПОСЕЛЕНЬ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЇ

Анотація. У статті представлено аналіз пріоритетності факторів природного середовища у плануванні розвитку. Дослідження стосується планів соціально-економічного розвитку міст. Визначено систему маркерів сталого розвитку щодо програмно-орієнтованого підходу. Робота враховує пріоритетність соціально-економічного розвитку серед факторів сталого розвитку території. Представлено градацію основних маркерів та їхню композицію.

Ключові слова: маркер, сталий розвиток, програмно-орієнтований підхід, стримуючий фактор, фактор гармонізації, регулюючий фактор.

Вступ та постановка проблеми. На межі зміни минулих історичних епох нова мікроцивілізація здійснювала експансію розвитку на території конфлікту культур та громад, тоді як ці колонізатори, незважаючи на міжобщинний конфлікт на території, будували там елементи кращої цивілізації, зокрема нову інфраструктуру, сучасну культурну сферу та більш ефективне самоврядування. У процесі експансії вони будували мережу укріплених фортифікацій, з'єднаних дорогами, намагаючись налагодити відносини з сільською місцевістю. Стаття розвиває цей дискурс і формує систему показників управління відносинами міської та сільської систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємодії міста й села, а також політики розвитку території широко досліджувалося економістами та філософами минулого, а саме М. Цицероном, М. Вебером. Серед вітчизняних дослідників варто відзначити М. Туган-Барановського [1], І. Лукінова [2] а серед сучасників – дослідників децентралізації управління Г. Макарова [3], О. Держкалюка, Є. Каплан. Однак недостатньо уваги приділялося міждисциплінарному аспекту дослідження, а саме гармонізації соціально-економічних стосунків міста й села, зокрема в контексті факторів навколишнього середовища та розвитку соціального капіталу.

Метою роботи є пріоритизація факторів середовища у стратегіях соціально-економічного розвитку міст, що передбачає побудову системи маркерів сталого розвитку (зокрема, градацію основних маркерів та їхню композицію) в наукових рамках програмно-орієнтованого підходу до управління розвитком поселень.

Результати дослідження. Місто-капсула було вузлом колонізаторської мікроцивілізації в період її розгортання на новій території. Подивіться хоча б на відтинки значення слова «екскурсія», а саме «ex cursio» (лат. «відхід від маршруту» екв. англ. «digression»). Це було ризиковане й дещо авантюрне заняття, але підлітків, які звикли до захищеності в укріплених містах, потрібно і вже можна було навчити навичкам поведінки не поверхні іншої, ніж мощена дорога, та не лише в складі конвою, але й у лісі – незвіданій і дикій місцевості. Мався на увазі швидкий, груповий і координований захід із проходження ділянки дикої природи між двома знайомими та захищеними елементами. Це ще раз підтверджує те, що колонізаторська мережа території на старті нашої мікроцивілізації була укріпленими містами-фортами, які з'єднані прямими

дорогами для більш швидкого та безпечного переміщення. У багатьох мовах є цей істинно колонізаційний термін з коренем «tour» («відворот від прямого шляху»). Таким чином, знаходиться логічне пояснення невеликих площ міст минулого та їх фортифікацій: колонізатори, кількість яких була обмеженою, прагнули розвинути мережу укріплених баз, при цьому поселення розросталося швидше у висоту, ніж у ширину, адже побудувати ще один поверх зверху дешевше, ніж будувати ще один будинок на місці «дикого поля», що примикає до «форту», тим більше, розширювати на цю площу додаткові фортифікації. Схожі коріння ми спостерігаємо в русі скаутів: міські діти із благополучних сімей занадто довго жили в місті, тому їх залучили в спортивний рух, в рамках якого вони можуть навчитися не тільки пересуватися лісом, але й ночувати там (раніше нечувана зухвалість для цивілізації, що чекала від лісу лише розбою і дикості). Однак вже в 1920-х роках більшість сільських територій Центрально-Східної Європи так чи інакше вивчено і картографовано, тому тоді скаути могли вже досить безпечно рухатися по лісах і навіть ночувати там. Якщо й далі піти шляхом ретроспективного аналізу, то можна припустити ситуацію, що у XIX столітті робилися лише окремі спроби «ex cursio», а у XVIII столітті лише добре озброєні групи в складі укріпленого транспортного конвою могли йти в «дикий» ліс або принаймні проходити через нього. Таким чином, цивілізація колонізаторів в нашу епоху ледь контролювала сільську місцевість у XVIII столітті, і, незважаючи на експансію технологій, люди переважно і зараз звикли перебувати в містах (або принаймні в міській забудові), а туризм і досі викликає у консервативній частині суспільства питання. Ми їздимо на комфортні бази відпочинку, де природою є навколишні дерева й деякі декоративні насадження, тобто ми фактично їздимо в добре доглянутий масток (на базу відпочинку) або в безпечний лісопарк. Дика природа не приваблює навіть жителів села, адже вони свідомо залишаються «на землі» через цю землю як ресурс; їм подобається природа, але вже раннім вечором після свята в лісі вони дуже хочуть повернутися додому з дикої природи.

Ми, ймовірно, не пристосовані для дикої природи. Так, варто погодитися з тим, що наша цивілізація знайшла способи жити деякий час в умовах дикості навколо нас, але ми весь час здебільшого оточуємо себе цивілізацією, культурою та архітектурою за можливістю. Фактично ми буду-

емо міста й селища. Природа в нашому розумінні є дикою, і в ситуації, якщо б ми раптом зупинили її окультурення, вона в нашому розумінні може взяти верх і дуже скоротити наші соціально-економічні параметри росту, розвитку. Наша минула, принаймні 200-річна історія, яку ми здатні досягнути, – це історія розчищення, модифікації дикої природи та перебудови соціально-економічних майданчиків під свої потреби на всіх доступних нам територіях.

Подивіться, наприклад, на автомобіль “Daimler Motorized Carriage” (англ.) 1886 року, який є одним з перших у світі [3]. Він показує наше постійне прагнення до комфорту всіма можливими шляхами та на наявному рівні технологій. Ми будемо мощні дороги вже у XIX столітті, тому що на таких візках по місту нам їздити зручніше. Наші кістки і хребет не розраховані на такі навантаження, які виникають під час швидкого руху звичайного

возу без ресор на дерев'яних колесах сільською дорогою. Водночас ми хочемо пересуватися швидше й комфортніше, без заторів, тобто маємо високі вимоги до комфорту і швидкості. Як правило, це пересування хорошими, часто прямолінійними дорогами між містами або між містом і селищем. Тому немає сенсу підтримувати постулат про дику природу як основний пріоритет нашого розвитку. Відповідно, стійкість розвитку в ході управління розвитком поселень на засадах програмно-орієнтованого підходу матиме дещо інші пріоритети.

Міста, як ми бачимо, виступають інструментом збільшення в суспільстві частки тих, хто підтримує цінності комфорту нашої мікроцивілізації. Вони займають експансіоністську позицію щодо дикої природи. Таким чином, ми можемо чітко виділити вплив міста на соціально-економічний розвиток території. Цей вплив спостерігається

Таблиця 1

Економічні фактори: міський компонент

Фактори впливу міського укладу на соціально-економічний розвиток	Ситуація здичавіння на «границі мінус»	Очікуваний гіпертрофований розвиток на «границі плюс»	Стримуючий маркер, вимірник сталого розвитку
Збільшення добутку копалин та їх переробки на душу населення.	Копалин добувається мало, економіка перебуває в стані рецесії, регрес наших технологій.	Добуток копалин виснажив екологію, однак привів до більшої доступності товарів та послуг через падіння їх собівартості.	Ступінь заміщення добувних галузей альтернативними. Баланс між виснаженням добувних екологічних ресурсів у розумінні їхнього впливу на інші регіони, а також доданої вартості суспільного блага від нарощування видобутку
Розвиток технологій, що покращують комфорт в інформаційній, постіндустріальній цивілізації.	Технології першої третини XIX сторіччя, які дають змогу комфортного проживання скоріше у маєтку, а не в місті. Суспільство нерівності, рабства та технічного регресу.	Технології, обмеженням яким може слугувати рівень розвитку комп'ютерної техніки, які спрямовані на вивільнення часу на оптимальне відновлення, відпочинок людини.	Балансуючими факторами є те, наскільки технології комфорту спрямовані саме на відпочинок; наскільки вони дороги для працюючих; наскільки розвиток інформаційних систем пригнічує свободу; наскільки цей розвиток навантажує новими завданнями, а не розвантажує час.
Вплив на рівень доходів населення.	Доходи нерегулярні, сезонні, низькі, тобто достатні для забезпечення лише окремих базових потреб. Це спричиняє соціальні перекося, а згодом кризи та соціальні катаклізми.	Доходи зростають з рівнем складності та комплексності вирішуваних технологічних завдань, залежать від ефекту внеску працівника в доданий прибуток працедавця.	Регулюючим фактором є те, наскільки на цьому етапі (з урахуванням економіки та наявних технологій отримання доданої вартості) потрібно заробляти ще більше, чи приведе це до істотних покращень життя працюючих, якщо враховувати додаткові напруження та час, що працюючі витратять на генерування додаткового заробітку.
Розвиток систем комунального управління та громадських активів.	Проста дворівнева структура, спільний загальний актив та секторна відповідальність малих груп. У гірших випадках – деградація цих систем, а за низького рівня економіки – відсутність елементів громадської естетики.	Складні системи управління комунальними активами, частка яких у суспільстві зростає, а собівартість користування яких зменшується. Зростання за рахунок цього рівня життя у студентів та пенсіонерів. Мінімізація ролі соціального паразитизму.	Регулюючими факторами є те, наскільки суттєво потрібно інвестувати у громадські активи для підтримки темпів розвитку, чи можна досягнути точки/точок самоокупності таких активів; коли у суспільстві відчуватиметься межа «достатності» громадських активів за відсутності перетину межі «завеликої соціальності» економіки.
Вплив на вартість активів економіки поселення.	Вартість падає через деградацію економічних систем та розпад систем утримання неефективного майна.	Вартість зростає через асоційовані з нерухомістю можливості доходу, роботи та відпочинку через розташування.	Управління стратегією використання ресурсів землі та нерухомості передбачає стратегію першого, другого чи третього типу*. Недопущення спекулятивних «бульок» через нерухомість, а також занадто дорогих систем утримання майна.

* Перша стратегія довгострокова, коли вартість активів плавно накопичується та довго використовується (найближча до нашого розуміння сталого розвитку); друга схожа на стратегію під час злиття та поглинання, коли ціна об'єкта максимізується, а він швидко продається на піку своєї привабливості; третя стратегія передбачає, що об'єкт ресурсно виснажується до стану неприцездатності, а потім його залишки продаються по частинах.

давно і є типовим навіть для минулих мікроцивілізацій. Вплив є похідною системи взаємодії, за якої відсутність впливу міста приведе до здичавіння населення, а його підвищений вплив на технічну сторону (перехід через певну «границю плюс», або «зашкалювання») призведе, навпаки, до екологічної кризи та соціальної напруженості. Тому в цій взаємодії є сенс ввести чинники, які стриму-

ють, регулюють, гармонізують (маркери сталого розвитку у взаємодії міста та суспільства). На підставі досліджень автора виділені чинники, які формують таблиці (табл. 1–3).

Ми переконані, що таблиці можуть стати одними з керівних матриць у складі інструментів програмно-орієнтованого підходу до управління економічним розвитком

Таблиця 2

Соціальні фактори: міський компонент

Фактори впливу міського укладу на соціально-економічний розвиток	Ситуація здичавіння на «границі мінус»	Очікуваний гіпертрофований розвиток на «границі плюс»	Стримуючий маркер, вимірювач сталого розвитку
Вплив на розвиток освіти.	Освіта обмежена 2–3 класами початкової школи, окрім елітних прошарків. Освіта переважно консервативна, патерналістична, має велике включення суб'єктивізму, вигадок та міфів.	Освіта є ціложиттєвою, конкурентною щодо стану ринку праці (готує конкурентоздатні навички) та гнучкою під потреби працівника, має пільгові та соціальні опції.	Саме через нарощування ступеня техногенної природи нашої мікроцивілізації освіта стала доступна звичайним людям, які стали затребувані як працівники, що освіти потребують.
Розвиток високої культури.	Відсутній, окрім елітних прошарків, які також поступово деградуєть.	Культура функціональна, промислова, сприяє гігієні та здоров'ю. Створює помірно приємне естетичне враження.	Стримуючим фактором є те, що на фоні небезпеки здичавіння культури за замалих інвестицій у неї постає питання про те, наскільки далеко від дикості необхідно відійти в розвитку культури (зокрема, фінансувати її), щоби забезпечити цивілізованість та сприяти завданням розвитку людини.
Розвиток фізкультури, здорового способу життя та спорту.	Культура залежностей (зокрема, переїдання), раптового буйства («стінка на стінку») та пияцтва. Падіння середнього очікуваного віку життя через зловживання.	Розвиток атлетизму, гімнастики, плавання та інших розвиваючих, здорових видів спорту, які подовжують продуктивний вік та створюють здоровішу старість.	Балансуючими факторами є те, наскільки вкладення додаткових сил, коштів та часу в спорт сприятиме покращенню стану здоров'я, якою мірою система економіки створює можливості часу, коштів та бажання для таких вкладень.
Розвиток системи охорони здоров'я та життєвого комфорту і якості життя.	Примітивна система, що базується на міфах і суб'єктивізмі та частково підтримується силою природного середовища.	Гнучка, інтенсивна система раннього втручання у здоров'я для покращення усіх систем заради високої продуктивності та комфорту у похилому віці.	Регулюючими факторами є те, наскільки ця система здатна забезпечити здоров'я без залежності від ліків; наскільки суспільство дійсно готове забезпечити* гідну старість.
Розвиток систем побутового комфорту поселення (каналізація, водопостачання, енергія, тепло тощо).	Ці елементи або відсутні, або розвинуті примітивно. З розпадом систем управління територією зникають.	Розвиток соціально-орієнтованих систем, що покликані мінімізувати час працівника на самозабезпечення.	Показник-шкала. На одному боці перебуває оцінка того, наскільки соціальною має бути така система. З іншого краю шкали стоїть питання про те, наскільки експлуататорською щодо ресурсів користувача вона може бути.
Розвиток можливостей інтелекту людини.	Обмежений. Деградує у розумінні технічного розвитку. В кращому разі розвивається в альтернативних напрямках (спіритуалізм, екстрасенсорика).	Складна система розвитку технічного інтелекту людини. Стимулювання творчості та міждисциплінарності заради прогресу та розвитку.	Регулюючими факторами є те, наскільки розвиток технологій сприяє розвитку інтелекту працюючих; яка увага приділяється ментальному здоров'ю та балансу; яку користь може отримати технічний інтелект від альтернативних напрямків (екстрасенсорика).
Вплив на самооцінку, психологічне почуття людини.	Суспільство панів та рабів. Іноді зустрічається суспільство вільних хазяїв.	Суспільство людини-перетворювача природи: з одного боку, захоплення від прогресу, але з іншого – відчуття невпинного бігу.	Стримуючим фактором є те, наскільки стимулюються особиста свобода та творчість на фоні зростання технологічного темпу й навантаження.
Вплив на циклічні зміни в еволюції систем господарювання.	Цикл рухається незалежно від волі суспільства, суспільство мало помічає цикли та майже не реагує на них.	Цикли активно використовуються суспільством.	Регулювальний фактор перспективи 8–15 років полягає в тому, наскільки одна форма господарювання відновлює ресурси попередньої форми.

* Шляхом як зовнішнього субсидіювання, так і створення стимулів та інструментів для самостійного планування власної гідної старості членами суспільства.

Екологічні фактори: міський компонент

Фактори впливу міського укладу на соціально-економічний розвиток	Ситуація здичавіння на «граничі мінус»	Очікуваний гіпертрофований розвиток на «граничі плюс»	Стримуючий маркер, вимірвач сталого розвитку
Вплив на природу та навколишнє середовище.	Окремі технології у зародковому стані несуттєво забруднюють середовище, але їх варварське використання (через нерозвиненість технологічного процесу) може надавати руйнівного впливу час від часу.	Забруднення (включаючи електромагнітне) усіх складових біосфери, що різко знижує стандарти життя. З іншого боку, є група технологій, яка відновлює екотопи та упорядковує їх.	Маркером стримування є ступінь розвиненості технології у сенсі врахування нею впливів на природу та способів їх мінімізації. Коефіцієнт росту поряд із нарощуванням технічних потужностей для основного продукту, технічних можливостей для відновлення забрудненого екотопу.
Розвиток систем вторинної переробки відходів.	Відходи перегнивають, а стійкі залишки складаються чи виллюються у біосферу. Відсутня система вторинної переробки промислових відходів.	Всі відходи переробляються, з них отримується продукція, що надалі здатна бути ще раз переробленою та служити довгостроковим активом.	Регулюючим маркером на фоні визначеної гостроти потреби у переробці відходів є те, наскільки розвинутими є системи, організаційно-фінансові можливості та технології переробки відходів у поселенні.
Вплив на стійкий розвиток.	Недостатня експлуатація всіх можливих ресурсів призводить до здичавіння території, населення, примітивізації організаційних систем управління.	Активна експлуатація всіх можливих видів ресурсів призводить до їх швидкої зношеності та високого ризику падіння розвитку через знищення людини та її природного середовища.	Маркером середньострокового планування є те, наскільки критично падають у перспективі 3–4 років ключові показники сталого розвитку зі збереження темпів нарощування техногенного прогресу.

Таблиця 4

Соціальні фактори: сільський компонент

Фактори впливу сільського укладу на соціально-економічний розвиток	На границі максимально допустимого впливу, тобто небезпеки того, коли впливу «занадто багато»	На границі мінімального впливу, тобто небезпеки того, коли впливу «занадто мало»	Стримуючий вимірвач/маркер можливої гармонізації
Людським фактором є ментальність та взаємовідносини.	Розвинена патріархальність, насильство в сім'ї, нерівні відносини залежності, регрес технологій, збочення.	Жорсткість, прагматизм та індивідуалізм, незалежність у стосунках «міського типу», загроза руйнування інституту сім'ї.	Балансуючими факторами є те, наскільки найкращі цінності традиційного укладу можуть бути корисні в міському технологічному укладі; як забезпечити еволюцію стосунків між людьми з прогресом технологій, зберегти при цьому високу людськість.
Людський, зокрема міграційний потенціал.	Потенціал падає, населення залишає села та посилено переїжджає в міста зі збереженням власної сільської ментальності.	Потенціал визначається містом. Населення перебуває в безвиході, адже міста є або «бетонними пастками», або «елітними майданчиками для обраних».	Балансуючий показник передбачає такі фактори: 1) міра співпраці міського та сільського елементів у місті; 2) міра соціального розподілу, що забезпечує інтереси різних прошарків; 3) можливості інвестування (ресурси, що можна залучити) в розвиток людського потенціалу.
Спеціальна примітка про вплив на ВПО.	ВПО у сільській місцевості розглядаються як цінні фахівці, яких тут бракує. Для них створено системи життєзабезпечення, безпеки та стимули довгострокового перебування.	ВПО, які розглядаються як соціальний вантаж, який «проїдає» державну підтримку. Вони не приймаються у селах та мігрують у міста без підтримки продуктами харчування та тимчасового розміщення.	Балансуючий фактор (шкала з кінцями) має такі складники: кінець 1: наскільки у довгостроковій перспективі потенціал цих ВПО та їх дітей буде розкритий у сільській місцевості; кінець 2: як зменшити негатив у відношення села до ВПО так, щоб ВПО не залишили у собі та своїх подальших діях виключно негативне зворотне ставлення до сільської місцевості.

поселень. Водночас нам корисно розглянути фактори впливу села на розвиток території, а саме маркери сталого розвитку у взаємодії села із суспільством. Як правило, занадто великий прояв сільської місцевості в житті

території – це регрес в розвитку нашої техногенної цивілізації, але занадто мала його кількість також не є бажаною. В регулюванні його впливу необхідно виділити такі чинники (табл. 4, 5).

Інші фактори: сільський компонент

Фактори впливу сільського укладу на соціально-економічний розвиток	На кордоні максимально допустимого впливу, тобто небезпеки того, коли впливу «занадто багато»	На кордоні мінімального впливу, тобто небезпеки того, коли впливу «занадто мало»	Стримуючий вимірювач/ стратегія /маркер можливої гармонізації
Фактором економіки є виробництво їжі та промислової сільськогосподарської продукції.	Перевиробництво і погіршення якості сільгосппродукції. Падіння цін на сільгосппродукцію*.	Недовиробництво і голод, а особливо в містах. Підвищення цін на одиницю продукції внаслідок дії закону попиту й бажання села хоч колись контролювати місто.	Контроль сільського виробництва містом заради дотримання харчової безпеки. Використання промислового сільськогосподарського виробництва як джерела доходу та зменшення соціальної напруженості для сільського населення.
Фактором екології є контроль природної стихії та ступінь освоєння продуктивної поверхні.	Здичавіння лісових і польових просторів. Водночас зменшення деградації ґрунтів, зменшення контролю над природними катаклізмами.	Інтенсифікація виробництва промислової продукції із сільськогосподарської сировини призводить до деградації ландшафтів, отруєння ґрунтів і біосфери.	Контроль політики використання природних ресурсів в сільській місцевості через співпрацю з міськими системами.

* Це викликано тим, що промислова продукція, а особливо промислова сировина, завжди в ціні, тому що її купують великі компанії і держава для своїх проєктів, тоді як сфера зберігання та використання їжі обмежена споживчим ринком.

Висновки. В рамках програмно-орієнтованого підходу до управління соціально-економічним розвитком поселень нам необхідно розуміти фактори впливу основних об'єктів дослідження, а саме центрів сили, один на одного. Межі впливу і маркери стримування складені з урахуванням реалій місцевого соціально-економічного розвитку та на території, якої стосується це дослідження. Таблиці потрібні для діагностики ситуації та прогнозування з урахуванням подальших сценаріїв. Для зручності використання корисно також представити фактори як трикутники з трьома осями (стримуючий фактор), всередині

яких буде знаходитися вибрана бажана позиція політики; або як «терези» з 2 факторами (фактор балансування), або як шкалу з 2 факторами (фактор гармонізації), що є предметом подальшого дослідження.

Оскільки такий метод застосовується під час середнього оцінювання в проєктному циклі, вони добре доповнять інші інструменти ПОП. Опис факторів впливу корисно також доповнити рекомендаціями щодо регулювання за ступенем руху числового значення фактору уздовж оціночної шкали між границею «мінус» і границею «плюс».

Список використаних джерел:

1. Туган-Барановський М. Кооперація, соціальні основи її та мета. Київ: Дніпро-союз, 1918. 420 с.
2. Лукинов И. Проблемы экономических взаимоотношений государства с колхозами. Киев, 1974.
3. Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування у межах нової системи територіальної організації влади в Україні: аналітична доповідь / за заг. ред. Г. Макарова. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2011.
4. Cicero. De oratori. Libri tres. By Augustus Samuel Wilkins. 1900 Gerg Olms Verlag.
5. Norev – Daimler – Hd motorized carriage, 1886. URL: <http://www.carmodel.com/norev/b66041416/1-18/daimler/hd-motorized-carriage-1886/52263>.

МАРКЕРЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В СБАЛАНСИРОВАННИИ ВЛИЯНИИ РАЗЛИЧНЫХ ТИПОВ ПОСЕЛЕНИЙ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ТЕРРИТОРИИ

Аннотация. В статье представлен анализ приоритетности факторов природной среды в планировании развития. Исследование касается планов социально-экономического развития городов. Определена система маркеров устойчивого развития касательно программно-ориентированного подхода. Работа учитывает приоритетность социально-экономического развития среди факторов устойчивого развития территории. Представлены градация основных маркеров и их композиция.

Ключевые слова: маркер, устойчивое развитие, программно-ориентированный подход, сдерживающий фактор, фактор гармонизации, регулирующий фактор.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT MARKERS IN BALANCING THE IMPACTS OF DIFFERENT TYPES OF SETTLEMENTS ON THE TERRITORY'S SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary. The article presents the analysis of the priority of environment factors in development planning. The study is about plans for social and economic development of cities. The system of markers of sustainable development is defined in the sense of a program-oriented approach. The work considers the priority of socio-economic development among the factors of sustainable development of the territory. Grades of the main markers and their composition are presented.

Key words: marker, sustainable development, software-oriented approach, restraining factor, harmonizing factor, regulatory factor.